

7. Красовська О. Реліквії повертаються. Зі скрипом / О. Красовська // Журнал Верховної Ради України «Віче»: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1388/>

8. Курина А. Василий Цаголов. Мы можем быть целомудреннее, но очень дорого продаваться / А. Курина // Українська правда. Життя. — 13 липня 2009.

9. Новітня історія України (1900–2000): Підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев, В. М. Литвин та ін. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — К.: Вища школа, 2002. — 719 с.

10. Петрова О. Ультрамарин Олега Голосия / О. Петрова // Зеркало недели. — 2003. — № 42. — 1 ноября.

11. Пискач А. Неофольклоризм в художній культурі України кінця ХХ — початку ХХІ ст. / А. Пискач // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: 36. наукових праць. — 2010. — Вип. XXV: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Api/texts.html

12. Проект Концепції державної цільової програми підтримки культури і мистецтва на період до 2012 року.

13. Українська культура та реалізація державної політики в культурній сфері: Аналітичний звіт Міністерства культури і туризму України за 2005 рік. — К., 2006. — С. 37–41.

14. Український фонд культури. Доповідь Бориса Олійника на урочистостях з нагоди 20-ліття Українського фонду культури 20.07.2012: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bogys-oliyuk.info/fund.php>.

15. Українська та зарубіжна культура. Навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни / Р. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Оліференко. — К.: КНЕУ, 2003. — 387 с.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: http://6201.org.ua/files/1/ukr_ta_zar_kultura.zip

16. Український центр наукових досліджень 1994–2012: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://culturalstudies.in.ua/2007_analiz_7_1.php

17. Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина ХІХ — поч. ХХІ ст.) Монографія / В. М. Шейко, Ю. П. Богущкий. — К.: Генеза, 2005. — 592 с.

18. Шейко В. М. Історія української культури: Навч. посіб. / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. — К.: Кондор, 2005. — 264 с.

19. Street art: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1562830>

А. І. Махінько

УДК: 375.5.001.73

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті висвітлюється становлення профільної освіти у загальноосвітній школі сучасної України.

Ключові слова: незалежна Україна, реформа освіти, загальноосвітня школа, профільна освіта.

В статье освещается становление профильного образования в общеобразовательной школе современной Украины.

Ключевые слова: независимая Украина, реформа образования, общеобразовательная школа, профильное образование.

This article provides an overview of the profession-oriented teaching in the general high school. The author sees this process as stimulated by emerging competition of youth on a labor market. The standards and legal base for professional orientation in high schools were set by the Law "On General High Education", the National doctrine for development of education and directly by the Concept of Subject-Oriented Instruction. The latter document elaborates basic principles of subject-profiling in high school and specifies training profiles (social and humanities, mathematical, art and esthetic, sports). The author indicates that profile education isn't new to this education system and provides a historical overview of profile training (classical and real gymnasium of XIX century, labor schools in Soviet period). On the basis of statistical data about the process of the initial stage of introduction of profile training in high schools, its further prospects and problems are analyzed.

Keywords: independent Ukraine, reform of education, comprehensive school, profile teaching.

Зі здобуттям незалежності в Україні розпочалися системні зміни в усіх сферах суспільного життя. Ці зміни не оминули й освіти. Перетворення стосуються всіх її рівнів, зокрема середнього. За останні десятиліття ухвалено низку законодавчих актів, які утворили нормативно-правову базу та визначили засади модернізації шкільної освіти. Серед останніх — профільність навчання, що має розкривати й розвивати творчі здібності учнів, зорієнтувати їх на сферу майбутнього фаху.

Досліджень з цієї проблеми в сучасній історіографії не з'явилося, оскільки освітня тематика викликає науковий інтерес у фахівців з педагогіки. Це зумовлено тим, що перетворення у вітчизняній середній освіті тривають, а отже, триває дискусія в площині педагогіки, яка стосується методичних засад реформування школи, зокрема її профільності. Зважаючи на це, метою статті є спроба вперше висвітлити історію становлення профільної освіти в незалежній Україні.

Впровадження профільного навчання в старших класах середньої школи — невід'ємна складова реформування середньої освіти в Україні. На переконання уряду, це має дати молоді можливість краще орієнтуватися на ринку праці, визначаючи сферу майбутнього фаху ще в загальноосвітньому навчальному закладі. Правові основи впровадження профіль-

ного навчання у середній школі становить низка законодавчих актів. Зокрема, вперше профільну диференціацію середньої освіти було нормативно закріплено в Законі України «Про загальну середню освіту», ухваленому в травні 1999 р. В ст. 9 Закону визначено, що старша школа має бути з профільним спрямуванням навчання. Наступним документом, що зазначав необхідність у створенні умов для профільного навчання, стала Національна доктрина розвитку освіти, затверджена президентським указом 2002 р.

Безпосередньо основні засади профільного навчання в середній школі містить відповідна Концепція, яку розробили фахівці Академії педагогічних наук України й затвердила колегія галузевого міністерства у вересні 2003 р. Згодом до Концепції було внесено корективи та затверджено нову редакцію 2009 р., яка, по суті, не змінила концептуальних засад реформи. В документі зазначено, що під час організації профільного навчання слід враховувати такі складові: здібності учня, мета і сподівання родини (безперечно, батьки відіграють першочергову роль у виборі майбутнього фаху школяра) в поєднанні з профорієнтаційною роботою педагогів та з урахуванням динаміки змін на сучасному ринку праці. Також мала посилитися діяльність психологів, яким слід було визначати схильності учнів до певного напрямку: суспільно-гуманітарного чи природничо-математичного. На основі диференціально-діагностичних досліджень учнів було рекомендовано створити персональні психолого-профорієнтаційні дані школярів, надавати педагогічні рекомендації батькам.

Слід також звернути увагу на історичний досвід, оскільки впровадження профільного навчання не є новацією для вітчизняної освітньої системи. 1864 р. під впливом загального реформування затверджується «Статут гімназій і прогімназій», відповідно до якого середні загальноосвітні заклади — гімназії — поділялися на класичні й реальні. В класичних перевага надавалася вивченню гуманітарних дисциплін, а реальні мали математично-природничий ухил. Після закінчення гімназії випускники класичної мали право вступати до університетів, а випускники реальної — до вищих технічних навчальних закладів. Функціонували також класичні й реальні прогімназії, курс навчання в яких дорівнював першим чотирьом класам гімназії [6, с. 88]. Таким чином, уряд на рівні середньої освіти запровадив профільне навчання. Звернемо увагу на те, що профільна освіта в цих навчальних закладах надавалася з перших класів.

У радянські часи пріоритети змінюються: акцент спрямовано на трудове навчання, яке передбачало отримання певної професії. Відповідно, організовувалися різнопрофільні школи (ремісничо-промислові, медичні індустриально-технічні, ремісничі, тощо), де учні навчалися після отриман-

ня загальної середньої освіти. В кінці 50–80-х рр. ХХ ст. функціонують спеціалізовані школи з поглибленим вивченням окремих предметів. Одночасно в загальноосвітній школі зберігалися профорієнтаційні курси. З початку 90-х рр. з'являються освітні заклади нового типу (гімназії, ліцеї, колегіуми), котрі функціонують як освітні заклади II–III ступенів із поглибленим вивченням окремих предметів та допрофільною підготовкою.

До профільного навчання в старшій школі загальноосвітні навчальні заклади перейшли 2010 р., як і було передбачено законодавством. До цього терміну слід було завершити розробку програмно-методичного забезпечення, що було передбачено відповідними нормативними актами. Зауважимо, що перехід до профільної освіти старшокласників відбувався в контексті переходу загальноосвітньої школи на 12-річний термін навчання. 2011 р. уряд вносить зміни в освітнє законодавство — середня школа стає 11-річною. Незважаючи на це, кардинальних змін Концепція профільної освіти не зазнала. Зміни віддзеркалилися в новому Державному стандарті середньої освіти, яким також передбачено чітке співвідношення навчальних предметів, з яких складаються загальноосвітні та профільні комплекси, щоб уникнути перевантаження школярів.

Фахівці визначають такі аспекти профілізації вітчизняної старшої школи: по-перше, існування шкіл різного типу частково розв'язує проблему профілізації старшої школи, обмежуючи рівний доступ дітей до якісної освіти; по-друге, в Державному стандарті базової й загальної середньої освіти недостатньо висвітлено основні підходи до профілізації старшої школи; по-третє, система підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних працівників, сучасна навчально-дидактична література, система оцінювання знань учнів недостатньо враховують профілювання старшої школи [7, с. 64].

Зазначимо, що питома вага загальноосвітніх закладів нового типу (гімназій, ліцеїв, колегіумів) становить 5% від загальної шкільної мережі України, тому об'єктивно немає можливості охопити більше школярів профільною освітою. Особливо це актуально для сільської місцевості, де закладів нового типу абсолютна меншість. Останні два аспекти технічні, бо, як зазначалося, Державний стандарт середньої освіти скориговано відповідно до вимог профільної освіти, а для створення навчально-методичного комплексу, перепідготовки педагогічних кадрів потрібен лише час.

Ідея профільного навчання в старших класах середніх загальноосвітніх навчальних закладів у масштабах цілої держави загалом оцінюється позитивно. За даними соціологічного дослідження, яке провів Інститут соціальних технологій, рівень підтримки такого запровадження серед учителів становить 66,3%, зайвим його вважають 6,9% педагогів, а 26,3% ставляться до нововведення нейтрально [12, с. 110]. Серед батьків підтримують про-

фільність навчання 57,5%, 26,5% ставляться до нього з певними застереженнями, а 7,4% не схвалюють зовсім [12, с. 122].

Відповідно, профільність навчання підтримують через те, що це дасть можливість орієнтувати дітей на вибір майбутньої професії, сприятиме концентрації на основних профільних предметах. Разом з тим фахівці відзначають низку проблем, з якими доведеться зіткнутися: виникає потреба залучити додаткову кількість викладачів-предметників, а це критично для малокомплектних сільських шкіл, де учнів так мало, що неможливо розширювати педагогічний штат. Зосередження на певному сегменті навчальних дисциплін значно обмежить всебічний розвиток школярів. Актуальною є проблема, як саме визначити профіль.

Звернемо увагу на те, що фахівці Академії педагогічних наук пропонують запровадити психологічні діагностики учнів протягом усього навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Такий захід має забезпечити психологічний супровід переходу старшої школи до профільного навчання [1, арк. 36–37]. Психологічне діагностування упродовж навчання в загальноосвітньому закладі доцільне та необхідне, оскільки дасть змогу відстежувати й за потреби корегувати вікові психологічні зміни особистості й на ранньому етапі визначати навчальні можливості та схильності учня.

Не можна також не звернути уваги на існування ризиків впровадження профільного навчання, особливо в сільській школі, серед яких фахівці називають:

- деформацію сутності професійного навчання, коли воно звужується до поглибленого вивчення окремих предметів та профільної підготовки за визначеними спеціальностями;
- руйнування класно-урочної системи;
- перевантаження учнів;
- використання профільних класів як своєрідних курсів підготовки до вступу до вищих навчальних закладів;
- проблеми фінансування.

При цьому вчителі-практики вважають, що малокомплектні школи випадуть з проекту профільного навчання через незадовільну матеріально-технічну базу та брак педагогічних кадрів [8, с. 6].

У Концепції профільного навчання в старшій школі визначено основні напрями профілізації, за якими визначаються навчальні профілі: суспільно-гуманітарний (філологічний, історико-правовий, економічний та інші), природничо-математичний (фізико-математичний, хіміко-біологічний, географічний та інші), технологічний (інформатика, менеджмент, агротехнологічний та інші), художньо-естетичний (музичний, образотворчий, мистецтвознавчий та інші), спортивний (гімнастика, спортивні ігри, туризм та

інші) [5]. Розробники не дали вичерпного переліку навчальних профілів, визначаючи його як орієнтовний та залишаючи можливості для доповнення й розширення. Окрім того, в системі допрофільної підготовки передбачено короткострокові елективні курси — обов'язкові предмети за вибором учня, які підкріплюють обраний профіль. Метою їх вивчення є орієнтація учнів на індивідуалізацію навчання та усвідомлений вибір майбутньої діяльності [10].

У 2007/2008 н. р. профільне навчання було організовано в 40,8% середніх загальноосвітніх навчальних закладів, тож охопило 10% від загальної кількості учнів. При цьому поглиблено вивчають предмети у 18,7% середніх шкіл, чим охоплено 12,5% учнів. Найбільшого поширення набули класи поглибленого вивчення іноземних мов, математики, інформатики, української мови та літератури, фізики, біології тощо [10, с. 32–33].

Профільним навчанням в Україні охоплено майже 64,8% від загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів [3]. Вибірка даних по країні дає змогу просежити динаміку профілізації шкіл. Так, 2011 р. профільним навчанням охоплено майже 73% загальноосвітніх шкіл м. Києва [4, с. 55]. У Київській обл. за відповідний рік таких шкіл було 69% [11]. На Львівщині того ж року в половині загальноосвітніх навчальних закладів I–II ступеня запроваджено профільне навчання [2]. У Миколаївський обл. в 2011/2012 н. р. профільне навчання запроваджено у 65,4% загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступеня, з них міські становлять 39,6%, сільські — 60,4%. Більшість з них, 67%, однопрофільні [13, с. 3–4].

Найпопулярнішими профілями стали природничо-математичний і технологічний, суспільно-гуманітарний, філологічний напрями, а найменший інтерес викликали художньо-естетичний та спортивний. Так, у київських загальноосвітніх навчальних закладах у 2010/2011 н. р. питома вага учнів, які обрали відповідні профілі, розподілилася так: природничо-математичний і технологічний — 36%, філологічний — 36%, суспільно-гуманітарний — 23%, художньо-естетичний — 0,7% та спортивний — 1,3% [4, с. 55]. При цьому в філологічному напрямі перевага віддається іноземним мовам. У 2011/2012 н. р. на Миколаївщині природничо-математичний і технологічний напрям обрали 50% учнів, філологічний — 22,8%, суспільно-гуманітарний — 23,6%, художньо-естетичний — 1,8%, спортивний — 2,5% [13, с. 5]. Диференціація філологічного напрямку тяжіє до іноземних мов.

Отже, профільне навчання має перспективу, оскільки найбільше відповідає індивідуальним нахилам школярів, сприяє розкриттю їхніх творчих здібностей. Історичний досвід і функціонування профільної освіти в європейських країнах також дає підстави прогнозувати позитивні результати від профілізації старшої школи. Разом з тим у сучасних умовах є проблеми, які

суттєво ускладнюють впровадження профільної освіти. Насамперед це стосується сільської школи, де брак матеріально-технічної бази й педагогічних працівників, обмежує вибір профілів та створює перспективу однопрофільної школи. Слід також передбачити розв'язання проблеми, як реалізувати інтереси та потенціал учнів, котрі мають схильність до технічної праці, але не орієнтовані вступати до вищих навчальних закладів.

1. Архів Міністерства освіти і науки України. — Ф. 116. — Оп. 19. — Спр. 133. — Арк. 36–37.

2. Доповідь начальника головного управління освіти і науки Львівської облдержадміністрації Брегіна М. Г. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.osvitportal.lviv.ua>

3. Загальні відомості про стан загальної середньої освіти // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>

4. Звіт роботи Головного управління освіти і науки м. Києва : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gnon.kiev.ua/node/57>

5. Концепція профільного навчання у старшій школі // Освіта в Україні: збірник законодавчих та нормативних актів / Ю. В. Паливода (упорядн.). — К. : Паливода А. В., 2009. — 312 с. — (Закони України).

6. Кравець В. Історія української школи і педагогіки / Кравець В. І. — Тернопіль : ТДПУ, 1994. — 359 с.

7. Овчарук О. Профільне навчання у старшій школі / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. — К. : К.І.С., 2003. — С. 64.

8. Панішева О. В. Проблеми становлення сучасної профільної школи / О. В. Панішева // Освіта Донбасу. — 2008. — № 5–6 (130–131). — С. 6.

9. Положення про елективні курси допрофільної підготовки та профільного навчання учнів. Схвалено науково-методичною радою ХОППО від 20.03.2007 р. // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>

10. Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2007/2008 навчальному році та завдання на 2008/2009 навчальний рік / Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України 22 серпня 2008 р. — К. : Міністерство освіти і науки, 2008.

11. Про хід виконання проекту «Профільне навчання» Програми розвитку системи освіти Київської області на 2008–2012 рр. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/docs/pro_nav.doc

12. Соціологічне дослідження «Система освіти в оцінках громадян України». — К. : Нічлава, 2007. — С. 110, 122.

13. Стойкова В. В. Профільна школа Миколаївщини / В. В. Стойкова // Інформаційно-методичний вісник. — 2012. — Вип. 12. — С. 3–5.